

УДК 343.985:343.622-058.55

С.О. Сاینчин

адвокат, член Ради адвокатів Одеської області

**ПРИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ДІТОВБИВСТВА**

У статті проведено дослідження використання спеціальних знань при проведенні комплексних експертиз. Проаналізовано досвід вітчизняних учених сучасної епохи та епохи минулого століття, сьогодні дослідження присвячені проблемам призначення та проведення комплексної експертизи проводяться, що само по собі говорить про проблему як на науковому, так і на законодавчому рівні.

Ключові слова: злочин, навмисне вбивство, труп, комплексна експертиза, експерт, фахівець.

I. Вступ

Аналіз наукових і практичних досліджень щодо проведення комплексних експертиз у справах про вбивства автором розцінюються як недостатньо розроблені. Професори Р.С. Белкін, І.Ф. Крилов і деякі інші автори порушували проблему проведення експертиз у найбільш широкому аспекті. Однак комплексним експертизам уваги приділялося край недостатньо.¹

II. Постановка завдання

Метою статті є продовження наукової розробки взаємодії слідчих і експертних установ щодо сумісних дій при проведенні експертиз у справах щодо дітובбивств. Перші висновки щодо цієї проблеми спонукають нас далі вести розробку цього напрямку діяльності в розробці питань, пов'язаних з комплексними експертизами при розкритті таких злочинів, як вбивства та дітובбивства.

III. Результати

Кримінально-процесуальний закон у редакції 1960 р. про комплексну експертизу взагалі не згадував. Хоча в п. 7 коментаря до ст. 75 УПК України [1] автори визначали комплексну експертизу як різновид комісійної експертизи і вказували, що комісійна експертиза називається комплексною, якщо її в зв'язку з багатопредметністю поставлених слідчим чи судом питань проводять спільно фахівці з різних галузей знань, експерти різних спеціальностей (наприклад, криміналіст і судовий медик, психолог та психіатр). Експерти при цьому мають право висунути загальний висновок, у якому має бути зазначено, які дослідження провів кожен експерт, які факти він особисто установив і яких висновків дійшов.

Інші автори, також не даючи чіткого визначення поняттю комплексної експертизи, тлумачать її як різновид комісійної експертизи, указуючи, що остання може бути однопредметною (у її проведенні беруть

участь експерти однієї спеціальності) і багатопредметною, комплексною (дослідження проводять експерти різних спеціальностей) [2].

При цьому автори зазначають, що поняття комплексної експертизи як процесуального засобу одержання доказів і комплексного дослідження не рівнозначне: комплексна експертиза завжди буде комплексним дослідженням, але комплексне дослідження може бути комплексною експертизою тільки при виконанні його декількома фахівцями різних спеціальностей. Якщо ж експерт має знання в декількох галузях, то проведене ним комплексне дослідження не стає комплексним через непотрібність спеціального процесуального врегулювання його діяльності: цілком достатніми є встановлені для звичайної експертизи гарантії достовірності висновків експерта.

В.І. Шиканов у праці "Комплексна експертиза при розслідуванні вбивств" [3] стверджує, що комплексна експертиза, насамперед, є поняттям процесуальним. Це самостійний вид судової експертизи, процесуальна форма складного за своєю структурою дослідження, при якому окремі, відносно самостійні дослідження, здійснювані представниками різних галузей знань, перебувають між собою в органічному зв'язку. Оскільки провадження комплексної експертизи в кожному випадку зумовлено питаннями, які вимагають застосування різних знань, що є надбанням двох чи більше наук, фахівці проводять необхідні дослідження спільно.

Говорячи про регламентацію проведення комплексної експертизи, варто зазначити, що чинний УПК України 2012 р. теж про комплексну експертизу взагалі не згадує, по суті, слідчий (суд), призначаючи комплексну експертизу, чи керівник експертної установи, приймаючи таке рішення, керується лише згадуванням про неї в Законі "Про експертизу" 1993 р., який можна розуміти як

можливі випадки, коли встановлення тієї чи іншої обставини неможливо шляхом проведення окремих експертиз, або це виходить за межі компетенції одного чи комісії експертів. У цих випадках допускається проведення досліджень декількома фахівцями на основі різних спеціальних пізнань.

Відповідно до ст. 7, 8 Закону України "Про судову експертизу" 1993 р. та з метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз й підвищення якості проведення судових експертиз Міністерство юстиції видало наказ № 1950 від 26.12.2012 р., яким затвердило дію Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень.

Згідно з п. 1.2.10 цієї Інструкції, крім первинної, додаткової, повторної, комісійної, проводяться й *комплексні* експертизи. Зазначено, що комплексною є експертиза, яка проводиться із застосуванням спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного інтеграційного завдання. До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що працюють у державних спеціальних експертних установах.

Крім того, цим наказом розроблено Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, де теж зазначено можливість проведення комплексного експертного дослідження й комплексної експертної діяльності.

Розширення можливостей судової експертизи прямо пов'язано з підвищенням ефективності комплексного дослідження об'єктів експертизи.

На думку О.С. Саїнчина, потреби експертної практики вимагають законодавчого вирішення таких питань:

- 1) обсяг компетенції в суміжних галузях знання експертів, що беруть участь у комплексній експертизі;
- 2) порядок формування висновків учасників комплексної експертизи;
- 3) порядок проведення міжвідомчих комплексних експертиз, визначення в цьому випадку провідної судово-експертної установи (підрозділу);
- 4) правовий статус провідного експерта як організатора й керівника комісії експертів, визначення його функцій, прав і обов'язків [5].

Крім зазначених, є й інші питання, які виникають у практиці виробництва комплекс-

них експертиз, що вимагають свого процесуального вирішення [4].

Ми погоджуємося з думкою професора О.С. Саїнчина в тому, що проведення комплексної експертизи при розслідуванні дітубивств у ряді випадків належить до першопочаткових слідчих дій. Оцінка висновку комплексної експертизи, вчасно призначеної й проведеної, дає змогу вже на початковій стадії розслідування вбивства одержати дуже цінну інформацію про обставини вчиненого злочину. Цінність цієї інформації зумовлена рядом причин.

По-перше, на початку розслідування вбивств слідчий найчастіше не має багато відомостей, необхідних для перевірки версій. Висновок комплексної експертизи деякою мірою заповнює цю прогалину.

По-друге, деякі з обставин, установлених комплексною експертизою, не можуть бути з'ясовані іншими шляхами.

По-третє, проведення комплексної експертизи порівняно з відокремленими й послідовними експертизами, за інших рівних умов дає змогу скоротити час дослідження, що сприяє більш оперативному розслідуванню злочинів.

При розслідуванні вбивств найчастіше проводяться комплексні методико-криміналістичні експертизи, що включають у себе медично-балістичні й медично-трасологічні. Теоретичні та практичні питання призначення й виробництва комплексної експертизи, зокрема, медико-трасологічної експертизи слідів колючо-ріжучих знарядь на тілі людини, уперше розроблені М.М. Шульгою [5]. Крім цього, можливо призначення таких комплексних експертиз, як: хіміко-біологічні, хіміко-фізичні, медично-хімічні і деякі інші об'єднання видів експертиз для вирішення багатьох питань, що виникають при розслідуванні вбивств.

Найважливішою умовою успішного проведення комплексної експертизи є якісна й своєчасна підготовка об'єктів дослідження. Вони повинні бути зібрані під час огляду місця події та виробництва інших первісних слідчих дій. При цьому варто забезпечити надання об'єктів, придатних саме для комплексного, а не відокремленого дослідження.

Наприклад, як зазначає І.М. Зельдес, у разі вбивства з вогнепальної зброї не варто робити зіскрібків із країв ушкодження, не можна шукати поранень із шматочками тканини, що прилягають, і вирізати ушкодження з мішені. Одяг з усіма наявними на ньому дефектами й слідами вогнепальних ушкоджень надається експертам і досліджується комплексною медично-балістичною експертизою одночасно з вивченням поранень на трупі. Тільки так можна обґрунтувати й ди-

ференціювати вхідний і вихідний отвір, а також досить точно встановити дистанцію пострілу. А саме це має першорядне значення для встановлення обставин розслідуваного вбивства [6].

Наведені вище рекомендації повною мірою стосуються випадків розслідування вбивств, вчинених механічними засобами (колючо-ріжучими, рубаючими, тупими тощо). Збереження можливості вивчення усіляких властивостей об'єкта, що можуть незабаром зникнути, видозмінюватися і, таким чином, ускладнити або взагалі виключити проведення експертизи, є важливою умовою підготовки об'єктів для комплексної експертизи.

Завдання комплексної експертизи визначаються питаннями, сформульованими в постанові. Про це неодноразово вказував при дослідженнях у своїх працях професор О.С. Саїнчин [7]. Він зазначав, що від правильної постановки питань залежить характер і обсяг експертизи, своєчасне використання того чи іншого поєднання спеціальних пізнань. Найчастіше при розслідуванні дітовбивств перед комплексною експертизою ставлять такі завдання: визначити механізм утворення ушкоджень; установити, чи змогли певні характеристики ідентифікувати знаряддя, що заподіяло ушкодження, реконструювати положення щодо особи дітовбивці та потерпілого; визначити дистанцію й напрямок пострілу; ототожнити ділянку місцевості за слідами ґрунту тощо.

Комплексні експертизи при розслідуванні дітовбивств, як правило, проводять у спеціалізованих експертних установах. Тому, виносячи постанову про призначення експертизи, необхідно визначити й правильно назвати експерта, якому доручається проведення експертизи. У випадку, коли проведення комплексної експертизи доручають двом чи більше установам, керівники яких виділяють у комісію своїх представників, то в кожному з цих установ необхідно направити по примірнику постанови про призначення експертизи, а досліджувані об'єкти й матеріали вислати за однією з названих адрес, зробивши відповідну оцінку в постанові.

Оцінка висновку комплексної експертизи при розслідуванні вбивств більш складна, ніж оцінка висновку іншої експертизи. Це зумовлено тим, що комплексна експертиза, *по-перше*, ґрунтується на ряді досліджень, у

зв'язку із чим доводиться аналізувати велику кількість даних. *По-друге*, комплексна експертиза проводиться декількома фахівцями, тому оцінюється діяльність кожного з них окремо і всієї комісії загалом.

IV. Висновки

При оцінюванні комплексної експертизи особливу увагу варто звертати на дотримання кожним експертом принципу індивідуальної відповідальності за наданий висновок. У зв'язку із цим необхідно чітко визначити приватну й загальну компетенцію членів комплексної комісії експертів; переконатися, що проведені дослідження засновані на їхніх спеціальних пізнаннях, а комплекс застосовуваних методів необхідний і достатній для вирішення поставлених питань. Крім цього, треба підтримати думку науковців про певну регламентацію у КПК та законодавчих актах такого самостійного виду експертиз, як комплексна експертиза. Тому видається, що робота в цьому напрямі вченими-криміналістами повинна продовжуватися.

Список використаної літератури

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики. ВЗТ, Криминалистические способ, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юрист, 1997.
2. Експертизи в судовій практиці: навч. посіб. – К.: Вища школа, 1967.
3. Зельдес И.М. Комплексная экспертиза при расследовании убийств / И.М. Зельдес // Раскрытие тяжких преступлений против личности: материалы науч.-практ. конф. – М., 1973. – Ч. 2.
4. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. – К.: Юрінком ІНТЕР, 1997.
5. Саинчин А.С. Особенности расследования детоубийств / А.С. Саинчин. – Одесса: 2005. – 112 с.
6. Шиканов В.И. Комплексная экспертиза при расследовании убийств / В.И. Шиканов // Раскрытие тяжких преступлений против личности: материалы науч.-практ. конф. – М., 1973.
7. Шульга Н.Н. Комплексна ідентифікаційна експертиза слідів знарядь, що колючо-ріжуть: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Н.Н. Шульга; Харків. юрид. ін-т. – Х., 1977.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2013

Саинчин С.А. Комплексные экспертизы по делам об детоубийстве

В статье проведено исследование использования специальных знаний при проведении комплексных экспертиз. Проанализирован опыт отечественных ученых современной эпохи и прошлого века, в настоящее время исследования посвященные проблемам назначения и проведения комплексной экспертизы проводятся, что само по себе говорит о проблематике как на научном, так и на законодательном уровне.

Ключевые слова: преступление, умышленное убийство, труп, комплексная экспертиза, эксперт, специалист.

Sainchin S. About developing a separate criminalistic methods of infanticide investigation

The main objective of the investigation is the regulation mechanism, the creation and maintenance of purposeful work conditions for solving crimes. The organization of investigation includes: a) development of an agreed action plan of law enforcement agencies; b) good communication of investigator, operational workers, professionals, officials, services, and law enforcement units, c) qualified management investigative team providing; d) regular information exchange; e) coordinating and harmonizing the actions of participants of criminal activity investigate episodes and in respect of each defendant; e) timely development investigation plans, making them appropriate adjustments at each stage of the investigation and monitoring its implementation.

Organization of investigation can occur at different levels: high - as a system of measures by which the proper functioning of the system of investigation is ensured and its individual components; management - as a system of measures that provide focused and coordinated activities on the basis of information processing with forward and reverse channels called communication and decision-making; methodical - as a system of measures to ensure the use of effective methods of disclosure of certain specific offenses or criminal activities and all its episodes; tactical - as a system of measures to ensure the effective use of tactics and rules for the preparation, conduct and fixing some investigations and tactical operations.

Key words: private criminalistic methods, organization of management, information and organizational tasks in the investigation of infanticide.